

УДК 378.147:[37.011.3-051:78]:[780.712.2:784.1.087.68].07:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.2.08>

Петренко М. Б.

ФОРМУВАННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто питання формування диригентсько-хорових компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва. Підкреслено, що сучасні умови вимагають оновлення системи освіти на компетентнісній основі шляхом посилення практичної спрямованості, зберігаючи його фундаментальність. Проаналізовано правові документи й науково-педагогічні дослідження, що відповідає вимогам до педагога сучасної школи. У зв'язку з цим визначено завдання на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін, що сприяють створенню цілісного сприйняття навколишнього світу, а саме готують майбутніх фахівців до культурного, професійного й особистісного спілкування, розвивають уяву, фантазію, мислення, стимулюють інтерес, підтримують високу мотивацію до вивчення музичного мистецтва, долучають до культурної спадщини та духовних цінностей свого народу та народів усього світу.

Висвітлено та охарактеризовано методологічні наукові підходи до навчального процесу з диригентсько-хорових дисциплін, а саме компетентнісний, аксіологічний та діяльнісний підходи. Компетентнісний підхід ми розглядаємо як забезпечення якісних результатів теоретичних знань і практичних умінь та навичок, що передбачають сучасні практичні методи, прийоми та засоби з диригентсько-хорових дисциплін. Аксіологічний підхід означено феномена передбачає набуття у навчальному процесі морально-естетичних цінностей, заснованих на мистецьких традиціях диригентсько-хорової освіти. Діяльнісний підхід ми розуміємо як спрямованість на організацію професійної підготовки вчителя музики на успішну практичну діяльність, а також самоосвіту та самореалізацію творчої діяльності майбутніх фахівців. Уточнено поняття “диригентсько-хорові компетентності”. Зосереджено увагу на орієнтації навчального процесу диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на сприяння становлення й розвитку їх професійних компетентностей. Окреслено комплекс диригентсько-хорових компетентностей, які отримуються студентом у навчальному процесі та забезпечують рівень його фахової підготовки, а також складають основу професіоналізму майбутнього педагога-музиканта.

Узагальнюючи вищезазначене, можемо стверджувати, що формування диригентсько-хорових компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва передбачає використання інноваційних форм, методів, підходів, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, демонстраційних матеріалів, засобів наочності.

Ключові слова: диригентсько-хорові компетентності, наукові підходи, навчальний процес, диригентсько-хорові дисципліни.

Сучасні умови розвитку системи вищої освіти потребують професійної підготовки майбутніх фахівців, здатних до саморозвитку та самоосвіти, які вміють самостійно ставити педагогічні завдання щодо формування основних компетентностей та системи морально-етичних цінностей, творчо їх вирішувати. Відповідно до положень компетентісного підходу студент розглядається як суб'єкт навчального процесу, який бере безпосередню участь у формуванні власної системи знань, умінь, навичок, компетенцій. Провідною функцією викладача постає організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, створення умов для формування системи їх соціально-професійних компетентностей, здатностей до саморозвитку та навчання впродовж усього життя.

Питання фахових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва досліджувались науковцями у різних аспектах. Так, підвищення ефективності професійної підготовки вчителів музики висвітлено у працях В. Жнивова, А. Козирь, Г. Падалка, В. Соколова, О. Хижна; проблема творчого розвитку особистості у процесі диригентсько-хорової підготовки студентів вивчена у роботах М. Колесси, С. Казачкова, М. Канерштейна, К. Кондрашина, І. Мусіна, К. Пігрова; особливості взаємодії керівника з хором колективом розглянуто майстрами сучасності А. Авдієвським, С. Прокоповим, А. Мартинюк, Є. Савчук, В. Рожок. Незважаючи на активізацію наукових досліджень із цієї проблеми, деякі питання, пов'язані з теоретичним узагальненням процесів формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва залишаються невирішеними. Важливим питанням для вищих навчальних закладів є проблема пошуку ефективних шляхів для формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики.

Від формування диригентсько-хорових компетентностей, що орієнтовані на підвищення мотивації та оновлення змісту їхньої майбутньої професійної діяльності, залежить сформованість творчої особистості майбутніх учителів музичного мистецтва. При цьому важливим є те, що “в процесі формування у вчителів готовності до виконання завдань музично-естетичного виховання студентів музично-педагогічна діяльність є початковою ланкою у всьому, що стосується його професії” [5, с. 5].

Метою статті є дослідження процесу формування диригентсько-хорових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва. Слід визначити завдання щодо зазначеної мети, якими є уточнення поняття “диригентсько-хорові компетенції”; окреслення певних завдань із диригентсько-хорових дисциплін; визначення основних методологічних підходів у навчальному процесі з диригентсько-хорових дисциплін.

Фахове навчання у навчальних закладах освіти, яке проводиться через систему науково-методичних та педагогічних заходів, спрямованих на передачу, засвоєння й використання знань, умінь і навичок у студентів, потребує якісного переосмислення, спрямованого на організаційну динамічність навчального процесу, використання ефективних педагогічних та інформаційних технологій, що сприятиме якісній підготовці хороших диригентів, допоможе студентам в опануванні основами майстерності як початковим рівнем їх професійної підготовки у виконавській і педагогічній діяльності.

Доведено, що диригування – це один із найбільш складних і специфічних видів професійної діяльності в галузі музично-хорового мистецтва, тому підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва визначається необхідністю набуття студентами в процесі його опанування як інтегрованих фахових компетентностей, так і спеціальних, що притаманні хоровому мистецтву. Складність диригентської діяльності обумовлює необхідність оволодіння студентом великою кількістю професійних знань, умінь, навичок.

Основним завданням вивчення диригентсько-хорових дисциплін, які пов'язані з усіма новітніми дослідженнями у хоровій культурі, є ознайомлення студентів з такою різноманітною проблематикою, що складає зміст і структуру предмета:

- виховання інтересу до диригентської діяльності, хорового мистецтва;
- використання педагогічних підходів у навчальному процесі диригентсько-хорових дисциплін;
- сформованість у студентів фахових компетентностей для подальшого здійснення педагогічної диригентської діяльності;
- опанування методиками навчання з дисциплін диригентсько-хорового циклу.

У педагогічній науці виокремились різні підходи до тлумачення музичних дисциплін. З аналізу науково-методичної та педагогічної літератури можна виокремити аксіологічний, особистісно-орієнтований, феноменологічний, когнітивний, системний, діяльнісний, компетентісний підходи. Підкреслимо, що підхід розуміється “як комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур і механізмів у пізнанні або практиці, що характеризує конкуруючі між собою (або такі, що історично змінюють один одного) стратегії і програми у філософії, науці, політиці чи організації життя і діяльності людей” [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій (М. Лук'янова, О. Овчарук, А. Хуторський) [2] дає підстави стверджувати, що методологічною основою навчального процесу формування диригентсько-хорових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва є впровадження компетентісного, аксіологічного та діяльнісного підходів.

Основним із визначальних моментів реалізації компетентісного підходу є розроблення та використання різнотипних теоретичних ресурсів та практичних завдань, що є найважливішим засобом навчального процесу. Компетентісний підхід посилює практичну значущість диригентсько-хорової освіти, дає можливість передбачати результати навчання, якими може скористатися майбутній фахівець, тобто ключова ідея цього підходу полягає в тому, що для забезпечення якісних освітніх результатів майбутні фахівці повинні мати практичну реалізацію. Особливо це стосується теоретичних знань і практичних умінь та навичок, що передбачають сучасні практичні методи, прийоми та засоби з диригентсько-хорових дисциплін.

У контексті аксіологічного підходу виокремлено питання морально-естетичних цінностей і мистецьких традицій диригентсько-хорової освіти.

Історіографія зазначає, що у навчальних закладах XIX – початку XX століття процес музичного навчання і виховання передбачав хормейстерську підготовку майбутніх диригентів. Професійна підготовка фахівців хорової справи відбувалась переважно на хорових заняттях (хоровий клас, церковний спів). Принцип історизму показує, що диригентсько-хорова підготовка майбутніх фахівців значно відставала і не мала активного розвитку. Однак на початку XX століття створення диригентсько-хорових кафедр у консерваторіях України передбачає навчання й виховання хороших диригентів у класах з диригування під фортепіано [4].

Досліджуючи означену проблему, звертаємо увагу на діяльнісний підхід. Саме діяльнісне спрямування зумовлює прагнення використати положення теорії діяльності в методиці та інтерпретації змісту хорового твору. Діяльнісний підхід ми розуміємо як спрямованість на організацію професійної підготовки вчителя музики на успішну практичну діяльність, а також самоосвіту та самореалізацію творчої діяльності майбутніх фахівців.

На думку Г. Падалки, фахова підготовка, яка керується виключно мистецьким спрямуванням та ігноруванням потреб культурно-музичної практики, не узгоджується з реальними завданнями практичної діяльності, не забезпечує того, щоб фахові знання, вміння й навички, одержані студентами в процесі навчання, трансформувались у практичній професійній роботі [6, с. 250], тому підготовка майбутніх фахівців до умов професійної діяльності зумовлює необхідність обґрунтування нової парадигми педагогічної освіти, яка безпосередньо пов'язана з професійною музичною компетентністю.

Нагадаємо, що, згідно з державними стандартами, предметна компетенція розуміється як сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретної дисципліни, необхідних для виконання певних дій задля вирішення навчальних проблем, завдань, ситуацій [7].

Досліджуючи проблему розвитку компетентності, сучасний науковець О. Бондарь окреслює професійну компетентність як базову характеристику діяльності спеціаліста, що включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, такі як мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і креативність мислення [1, с. 130–135].

Отже, за результатами наукових досліджень компетентнісної концепції освіти, специфіки та особливостей навчально-виховного процесу в музично-освітніх навчальних закладах, фахову компетентність диригента-хормейстера дослідник В. Ягупов визначає “як складне, інтегральне, динамічне за своєю структурою утворення, яке може модифікувати відповідно до змісту і рівня освіти” [10, с. 6], тобто поняття “диригентсько-хорові компетентності” ми розглядаємо як засвоєння музично-теоретичних знань, диригентсько-хорових навичок та вмінь набуття індивідуальних особистісних якостей, що необхідні для компетентної організації хорового виконавського колективу.

Це мають бути знання з основ техніки диригування (історія зародження та розвитку диригентського мистецтва, особливості диригентської “мови”, інформаційна природа диригентських жестів, диригентський апарат та його складові частини, основні метричні схеми, прийоми показу вступу та зняття, диригентські штрихи, засоби виразності в диригуванні тощо); знання з музично-теоретичних дисциплін, які допоможуть визначати особливості музичної мови (інтонація, мотив, музична фраза, тема, тип мелодичного руху, лад, темброве забарвлення), ладотональності (тональний план, прийоми зміни тональностей, а саме відхилення, модуляції, співставлення), гармонічної мови (функції гармонії у формоутворенні), метр, ритм, розмір, жанровий стиль; знання теоретичних основ хорознавства (тип і вид хору), хорові партії, співацькі голоси та їх природу (групи та класифікація голосів, дихання, тембр, діапазон, а саме загальний, робочий, теситура, регістри, перехідні звуки), елементи хорової звучності (стрій – чистота звуковисотного інтонування, ансамбль – загальний, частковий, унісонний, тембровий, ритмічний, динамічний тощо); знання виконавських засобів виразності та їх функції (темп, ритм, фразування, штрихи, кульмінація, прийоми зображальності у співі); знання методики роботи з хором (врахування особливостей психофізіологічного, музичного та вокального розвитку осіб різних вікових груп, особливості добору репертуару для дитячих, навчальних, професійних хорів, причини недоліків у вокально-слуховому розвитку та засоби їх подолання, прийоми роботи над строем, ансамблем, звукоутворенням, дикцією, співацьким та хоровим диханням).

У цьому контексті науковець О. Котляревська зазначала, що “основою індивідуального диригентського стилю є відмінності таких етапів інтерпретації, як формування первісного уявлення про твір, встановлення зовнішнього, внутрішнього та цілісного смислу твору, створення його образу” [3].

Для успішного вирішення зазначених завдань на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін, формування в них професійних компетентностей пропонується використання інноваційних форм, методів, підходів, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, демонстраційних матеріалів, засобів наочності. Формування позитивної мотивації до навчання сприяє розкриттю викладачами на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін значущості навчального матеріалу для майбутньої професійної діяльності студентів.

Схиляємось до думки С. Світайло про те, що компетентнісна концепція професійної освіти спрямована на вдосконалення підготовки спеціалістів шляхом формування у них фахової музичної компетентності як складової частини професіоналізму та охоплює особистісні характеристики, теоретичні музичні знання, практичні здатності у сфері професійної музичної діяльності [8, с. 670–675].

Диригентсько-хорова компетентність майбутнього учителя музичного мистецтва має свої особливості, обумовлені поліфункціональною природою професії. Вона складається з таких компонентів, які органічно поєднані між собою, а саме з особистісного розвитку, професійної музичної підготовки, сформованості загальної та музичної культури, здатності самостійно здійснювати професійну діяльність, тобто диригент хору повинен не тільки мати видатні дані і бути професіоналом у своїй справі, але й бути педагогом, психологом, організатором, мати сформовані знання і вміння музичного режисера й навіть актора.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що передумови формування диригентсько-хорових компетентностей майбутнього учителя музичного мистецтва є такими: завдання, що впливають на процес навчання з диригентсько-хорових дисциплін; методологічні наукові підходи до навчального процесу з диригентсько-хорових дисциплін; професійні знання, уміння та навички, якими студенти повинні володіти у навчальному процесі диригентсько-хорових дисциплін. Таким чином, у навчальному процесі ці вимоги є основою для формування диригентсько-хорових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

Перспективою подальшого розгортання досліджуваної проблеми є визначення інноваційних методів і прийомів у викладанні диригентсько-хорових дисциплін.

Використана література:

1. Боднар О. Вокально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя: філософсько-педагогічний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 20 (15). С. 130–135.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / заг. ред. О. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
3. Котляревська О. Варіативний потенціал музичного твору: культурологічний аспект інтерпретування : автореф. дис. ... канд. мистецтв. наук : 17.00.03. Київ, 1996. 19 с.
4. Мартинюк А. Диригентсько-хорова освіта в музичній культурі України другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтв. наук : 17.00.01. Харків, 2001. 20 с.
5. Освіта: Україна ХХІ століття. Державна національна програма : збірник нормативно-правових актів з питань загальної середньої освіти. Київ, 2010. Т. 1. С. 3–5.

6. Падалка Г. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2008. 272 с.
7. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. Київ, 2011. 100 с.
8. Світійло С. Компетентнісна підготовка викладача музичного мистецтва. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 жовтня 2014 р.). Київ, 2014. С. 670–675.
9. Философский словарь / под ред. И. Фролова. 6-е изд., перераб. и доп. Москва : Политиздат, 1991. 560 с.
10. Ягупов В., Свистун В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 3–8.

References:

1. Bodnar O. (2016) Vokalno-pedahohichna kompetentnist maybutnoho vchytelya: filosofsko-pedahohichnyy aspect. [Vocal and pedagogical competence of the future teacher: philosophical and pedagogical aspect of O. Bodnar]. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Mukachevo: Carpathian Tower. No. 20 (15). P. 130–135 [in Ukrainian].
2. Ovcharuk O. (ed) Kompetentnisnyy pidkhd u suchasnyy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayinski perspektyvy. [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]. K.: K.I.C, (2004). 112 p. [in Ukrainian].
3. Kotlyarevska O. (1996) Variativnyy potentsial muzychnoho tvor: kulturolohichnyy aspekt interpretuvannya. [Variational potential of a musical work: cultural aspect of interpretation] Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].
4. Martynuk A. (2001) Dyrhentsko-khorova osvita v muzychniy kulturi Ukrayiny drugoyi polovyny XX stolittya. [Conducting and choral education in the musical culture of Ukraine in the second half of the XX century] Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].
5. Osvita: Ukrayina XXI stolittya. Derzhavna natsionalna prohrama: zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv z pytan zahalnoyi serednoyi osvity. [Education: Ukraine of the XXI century. State National Program. Collection of regulations on general secondary education] Kyiv, (2010) P. 3–5 [in Ukrainian].
6. Padalka G. (2008) Pedahohika mystetstva. Teoriya i metodyka vykladanni mystetskykh dystsyplin. [Pedagogy of art. Theory and methods of teaching art disciplines] K.: Education of Ukraine, 272 p. [in Ukrainian].
7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lystopada 2011r. № 1392 Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu bazovoyi i povnoyi zahalnoyi serednoyi osvity. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011 No. 1392 On approval of the State standard of basic and complete general secondary education] Kyiv, (2011) 100 p. [in Ukrainian].
8. Svitailo S. (2014) Kompetentnisna pidhotovka vykladacha muzychnoho mystetstva. Profesiyna mystetska osvita i khudozhnya kultura: vyklyky XXI stolittya. [Competence training of a music art teacher. Professional art education and art culture: challenges of the XXI century] International scientific-practical conference. Kyiv, October 16–17.10.2014. P. 670–675. [in Ukrainian].
9. Frolova I. (ed) Fylosofskyy slovar. [Philosophical Dictionary] Moscow: Politizdat, (1991) 560 p. [in Russian].
10. Yagupov V., Svistun V. (2007) Kompetentnisnyy pidkhd do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoyi osvity. [Competence approach to the training of specialists in the system of higher education] Naukovi zvpiski NaUKMA. Series “Pedagogical psychological sciences and social work” P. 3–8. [in Ukrainian].

Petrenko M. B. Formation of future musical art teachers' conducting and choral competencies

In the article it is considered the issues of conducting and choral competencies formation of the future musical art teacher. It is emphasized that modern conditions require updating the education system on a competency basis by strengthening the practical orientation, maintaining its fundamentality. Legal documents and scientific and pedagogical research that meets the requirements for a modern school teacher are analyzed. In this regard, the tasks are defined in the classes of conducting and choral disciplines that contribute to the creation of a holistic perception of the world: prepare future professionals for cultural, professional and personal communication, develop imagination, thinking, stimulate interest, maintain high motivation to study of musical art, attach to the cultural heritage and spiritual values of their people and the peoples of the world. The methodological scientific approaches to the educational process in conducting and choral disciplines are highlighted and characterized, namely: competency, axiological and activity approaches.

The competency approach is considered as providing quality results of theoretical knowledge and practical skills that provide modern practical methods, techniques and tools in conducting and choral disciplines. The axiological approach of this phenomenon involves the acquisition in the educational process of moral and aesthetic values based on the artistic traditions of conducting and choral education. The activity approach is considered as a focus on the organization of professional training of musical art teachers for successful practical activities, as well as self-education and self-realization of future professionals' creative activity. The concept of “conducting and choral competencies” is clarified. The focus is on the orientation of the educational process of conducting and choral future musical art teachers' training to promote the formation and development of their professional competencies. The set of conducting and choral competencies that is acquired by students in the educational process, provides the level of a student's professional training and forms the basis of a future musical art teacher's professionalism is outlined.

Summarizing the above mentioned, it should be said that the formation of a future musical art teacher's conducting and choral competencies involves the use of innovative forms, methods, approaches, the use of information and communication technologies, demonstration materials, visual aids.

Key words: *conducting and choral competencies, scientific approaches, educational process, conducting and choral disciplines.*